

HUSZÁR PÁL

Emlékeim Bruszniai Árpádról

Immár csaknem hat évtized távlatából igazán nehéz, sőt, voltaképpen lehetetlen meghatottság nélkül emlékezni egykori kitűnő tanáromra, Bruszniai Árpádra, aki a magyar nemzetért áldozta fiatal életét az 1956-os forradalom és szabadságharc mártírjaként.

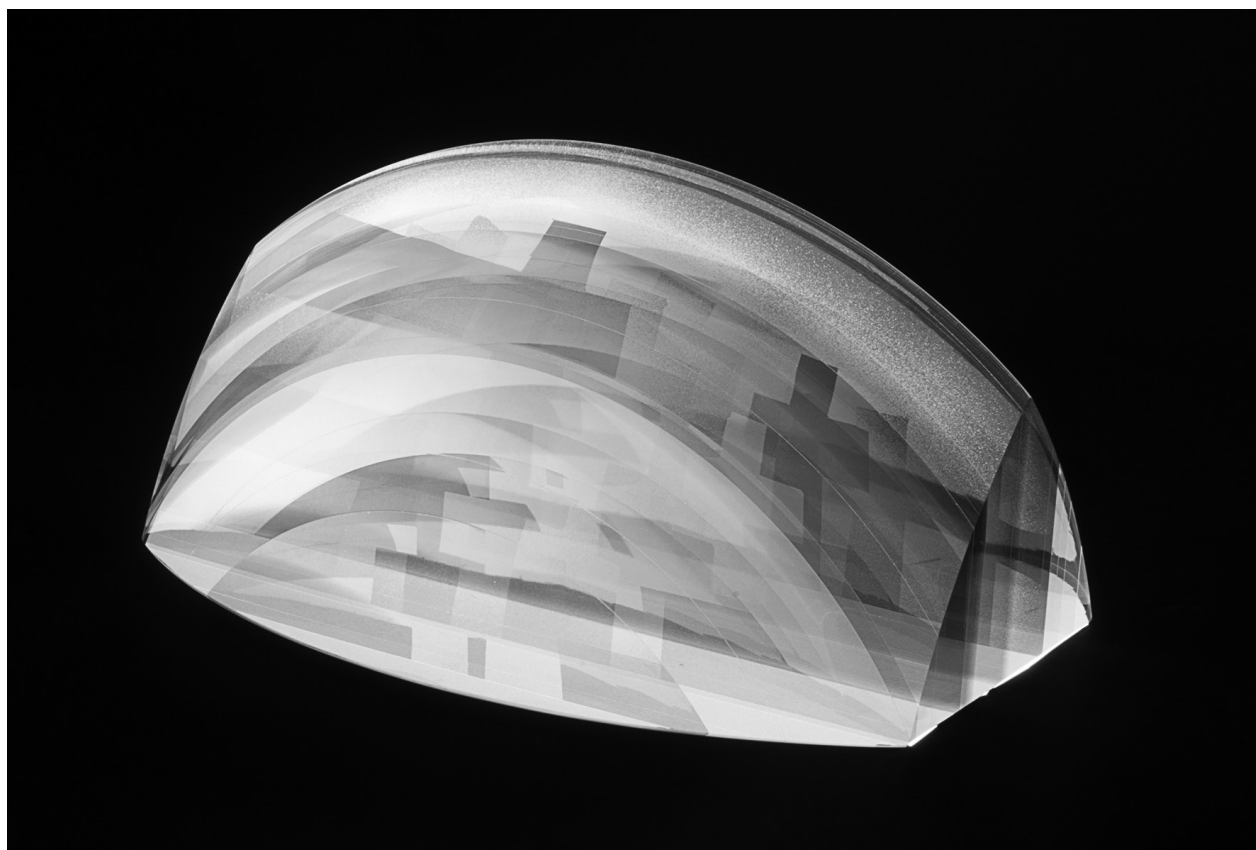
Bruszniai 1955 szeptemberétől 1956. október végéig történelem- és latintanárom volt a veszprémi Lovassy László Gimnáziumban. Ez a két tantárgy számomra egy életre szervesen összekapcsolódott az ő személyével, nevével. Bruszniai tanár úrnak – már csak daliás termete és imponálóan nagy tudása okán is – hatalmas tekintélye volt előttünk, elsőéves, majd – szinte csak egy rövid történelmi pillanatra – második gimnazisták előtt. Természetesen igényes – akkor úgy mondtuk: szigorú –, de feltétlenül emberséges személyiség volt, amiként az vallásos neveléséből, nem is titkolt keresztény habitusából következett. Az érthetőség kedvéért ma már hozzá kell tennem, hogy ezt a keresztény habitust azokban az időkben titkolni illett, sőt, neki is titkolnia kellett volna, de nem tette. Talán nem is akarta, esetleg nem is tudta volna, mert személyiségének valóban szerves, kitörölhetetlen része volt mély és őszinte vallásossága, szilárd Istenhite. Ez határozta meg cselekedeteit, illetve a vezető szerep felvállalását a forradalom gyorsan zajló eseményei között.

Következetes szigorúsága ellenére nemcsak tiszteltük, de őszintén szerettük is Bruszniai tanár urat. Azt már tizenégy, tizenöt évesen is beláttuk, hogy maradandó szellemi értékek birtokába képes juttatni bennünket, gimnazista tanítványait. Óráin a történelem rendkívüli távlatait és titkait tudta élményszerűen felvillantani előttünk. Azt a régi – sajnos ma már igen ritka – tanártípust képviselte, aki sok ismeretet ad át tanítványainak, de követel is tőlük. Ma talán úgy mondanánk: elvárta tőlünk a „visszacsatolást”, látni akarta ismereteink gyarapodását és megszilárdulását, kíváncsi volt valóban magas színvonalú ismeretközvetítő munkája eredményére, mert tényleg gazdagítani akart bennünket szellemi értelemben.

A történelem tanításában szinte „karnyújtásnyi közeletségbe” hozta számunkra a klasszikus ókort, amit a latin nyelv tanításában sikerült még szemléletesebbé,

árnyaltabbá és életszerűbbé tennie. A történelem alakjai – némi túlzással – hozzánk szóltak, az ő közvetítésében személyes ismerőseinkké lettek az ókor nagyjai, Periklész alakjának modern megfelelőjét többen is benne véltük felfedezni. Nem véletlenül mondják, hogy a jó tanár nem csupán megismerteti, de meg is szeretteti tantárgyát tanítványaival. Az én esetemben ez a tanári törekvése tökéletes, egész életemet meghatározó sikerrel járt. Bruszniai tanár úrnak komoly része volt abban, hogy érettségi után történelem szakra jelentkeztem, és a másik két középiskolai tanári szakom mellett ma is elsősorban történésznek tekintem magamat. Hasonlóképpen megmaradt bennem a latin nyelv mindmáig érvényesülő szeretete. Ennek a nyelvnek nagy hasznát vettem történelmi tanulmányaimban, illetve történészi alkotó tevékenységemben is. A legelsőként tőle megtanult latin mondatok egyike – „Historia est magistra vitae” (A történelem az élet tanítómestere) – valóban egész eddigi életem során elkísért, nagyban befolyásolta gondolkodásomat, életfelfogásomat. Tanári pályámon magam is következetesen arra törekedtem, hogy a történelem tanulságait az igazság iránti feltétlen hűséggel és lehetőleg érdekesen, élményszerűen közvetítem tanítványaimnak a gimnáziumban és az egyetemen egyaránt.

Abban is része volt Bruszniai Árpád tanár úrnak, hogy bennem is kialakultak az alapvetően az Eötvös Collegium szellemiségéből fakadó „tudós-tanári” elképzelések. Gimnazista koromban természetesen még semmit sem tudtam, nem is tudhattam a hajdan jó hírű Eötvös Collegiumról, amelynek egyetemi tanulmányai során ő is tagja volt, majd annak újraalapítása után magam is tagja lehettem, sőt, „az újraalapító atyák” közé tartozhattam. A pártállam nem pártfogolta, sőt, nem is tűrte az elitképzést, ennek megfelelően – ahogy módja lett rá – kíméletlenül fel is számolta a kifejezetten erre a célra alapított Eötvös Collegiumot. Ebből következően még a közgondolkodásból, közbeszédből is igyekezett kitörölni annak emlékét. A kollégium – Tóth Gábor, a Pedagógiai Tanszék oktatója által nem mindennapi bátorsággal megvalósított, majd hogyanem illegális újjászervezése után is – inkább a „megtűrt” kategóriába tartozott szinte egészen a rendszerváltásig. Ennek ellenére sikerült megnyernünk az együttműködésre egykori Eötvös collegiumi tanárainkat, s így megvalósulhatott tudományos ismereteinknek a kötelező szinten felüli gyarapítása, látókörünk szélesítése, önmagunkkal szembeni igényességünk kialakítása és fejlesztése.

Keresztek, más szemszög, 2015

1956 kora őszén – szeptember 20-án – második gimnáziumi osztályunkkal tanulmányi kirándulást tettünk Budapestre. Erről az alkalomról egy féltve őrzött fényképemen éppen Brusznjai tanár úr mellett állok, aki akkor egy római szarkofág kapcsán gyarapította történelmi ismereteinket a Nemzeti Múzeum kertjében. Előadásai, magyarázatai, mint már említettem, mindig életszerűek, hitelesek voltak – különösen akkor, ha egy „tárgyi emlék” is rendelkezésre állt, mint adott esetben az a római szarkofág. A felvételt egy másik tanárom, az ugyancsak szeretve tisztelt osztályfőnököm, Harmath István készítette, aki sajnos már évtizedekkel ezelőtt szintén „elment a minden élők útján.”

1956 októberének utolsó napjaiban, talán éppen 26-án, a Petőfi Színházban lezajlott népgyűlésen Brusznjai Árpád tanár urat nagy többséggel megválasztották az akkor létrejött Veszprém Megyei Forradalmi Bizottság elnökévé. Nem hatalomvágyból vállalta ezt a tisztséget. A magyar nemzet egésze iránt érzett mély felelőssége indította erre a lépésre. Jól tudta, milyen óriási emberáldozatot követelt az alig egy évtizeddel korábban befejeződött II. világháború, és mennyi nemzettársunkat pusztította el a kommunista diktatúra. Kímélni, védeni akarta hon-

fitársait. Gátat szabott az egyébként jogos népharagnak is, nem engedte, hogy az indulat vezérelje a forradalmárok cselekvését. Úgy vélte, meg kell védenie a vér nélküli forradalom tisztaságát, a forradalom lelkesedése nem lehet alkalmas az igazságtételre; az igazi bűnösök megnevezése és megbüntetése nem lehet a forradalmi tömegek feladata – ahhoz nyugalom és higgadság szükséges. Nem engedte meg a lincselést, bár ő maga pontosan tudta, mik voltak a kommunista diktatúra bűnei, és azzal is tisztában volt, hogy kik követték el azokat.

Brusznjai Árpád tanár úrral történt utolsó, a forradalom leverése utáni találkozásunkról nagyon szomorú, végtelenül keserű emlékem van. Valójában nem is nevezhetjük találkozásnak, mert szót nem válthattunk vele, csupán távolról köszönhattük bátortalanul, ugyanis két marcona fegyveres fegyőr kísérte Veszprémbe a vasútállomáson. Számomra, mint nemrégén még diákja számára döbbenet volt olyannyira tisztelt, szeretett tanáromat összeláncolt kézzel, darócruhában, mogorva fegyveres örök között látnom. Ugyanazon a vonaton, természetesen nem ugyanabban a vasúti kocsiban utaztunk Várpalotáig. Őt vélhetően Budapestre vitték, ahonnan aztán már nem térhetett vissza, mert a kommunista hatalom annyira

rettegett tőle, hogy kíméletlenül a halálba küldte, noha ő a Biblia tanításának megfelelően, tehát az erőszakot következetesen mellőzve, a maga szelíd módján mindig a békességet és az igazságot kereste. Az akkori sajtó többek között azzal is igyekezett megkérdőjelezhetetlen tekintélyét, népszerűségét csökkenteni, hogy „bátyja a váci püspök titkára”. Ez akkora bűnnek számított a diktatúra „urai” számára, hogy még az öccsének is felrötták, sőt: a büntetésébe is beleszámították. Talán még erre is szükségük volt a megyei párttitkár által – a rá jellemző durvasággal, mondhatnám: brutalitással – kierőszakolt halálos ítélet „indokolására”.

Gimnáziumi tanulmányaink befejeztével természetesen szeretnénk volna Brusznay tanár úr fényképét is feltenni a ballagási tablónkra, de erről szó sem lehetett. Az iskolavezetés a legszigorúbban megtiltotta ezt, mert tudván tudta, hogy azt az akkori hatalom könyörtelenül megtorolta volna. Tökéletesen érthető, hogy – sokakkal együtt – az iskolavezetés is félt, hiszen a pártállam egyik legfőbb jellemzője éppen a félelemkeltés volt. Az akkori hatalom arra törekedett, hogy minden állampolgár – akár idős, akár fiatal – azt tegye, azt mondja, mi több: azt is gondolja, amit ő megenged, avagy inkább előír. A „pufajkások” gondoskodtak róla, hogy így legyen. Akkoriban, a forradalom leverése utáni hónapokban több tanárunkról is tudni véltük, hogy időnként, egy-egy hétvégén „kezelésbe vették” őket a rendőrök, illetve pufajkás „szövetségeseik”. Ezek a tanáraink utána napokig nem tudták kiegyenesíteni derekukat a kegyetlen verés miatt. Erről persze még beszélniük sem volt szabad, de a tényt nem lehetett nem észrevennünk, és nekünk is hallgatnunk kellett erről.

A kommunista félelemkeltés taktikája valóban sikeres volt. Brusznay Árpádnak meg kellett halnia, mert a kommunista hatalom „urai” túlságosan veszélyesnek ítélték az ő életét, tevékenységét. S éppen azok lettek a gyilkosai – volt ávosok, pártfunkcionáriusok –, akiket a forradalom idején a Veszprém Megyei Forradalmi Tanács elnökeként keresztény indítatású személyes közbelépésével megmentett a jogos népharagtól. Úgy látszik, nem tudták megbocsátani neki ezt a keresztény fogantatású nagylelkűséget. Azt mondhatnánk, a bitófa alá juttatóinak rossz lehetett a lelkiismerete, de ők, az akkori hatalom képviselői vajmi keveset törődtek a lelkiismerettel, ha egyáltalán ismerték ezt a fogalmat.

Egyikük még a 2010-es években is „ellenforradalomról”, illetve a „független bíróságok jogos ítéletéről” beszélt 1956, illetve a forradalom szovjet tankokkal történő eltiprását követő megtorlások kapcsán. Az akkori bíróságok „függetlenségéről” éppen Brusznay Árpád perét illetően kell megemlíteni, hogy az első ítélete alapján életfogytiglani börtön várt volna rá. Ez a drákói szigorúságú ítélet legalább elméletileg magában hordozta volna egy későbbi esetleges amnesztia lehetőségét. Veszprém megye akkori párttitkára azonban túlságosan enyhének találta az ítéletet, ezért „a dolgozók felháborodott véleményét” közvetítve kiharcolta a perújrafelvételt, majd pedig „a független bíróság” engedelmesen kimondta a megyei párttitkár által követelt halálos ítéletet. Ennyit a „szocialista törvényességéről”! Ennyit ért az akkori bíróságok „függetlensége” egy megyei párttitkár véleményével szemben.

Egyetemista koromban, tehát már jóval Brusznay Árpád halála után „justizmordként” hallottam jogász hallgatóktól, hogy Brusznay hivatalból kirendelt védője „elfelejtette” benyújtani a halálos ítélet kimondása után minden esetben kötelezően benyújtandó kegyelmi kérvényt. Mindannyian sejtethetjük, sőt, tudhatjuk: aligha kétséges, mi lett volna az Elnöki Tanács válasza erre a kegyelmi kérvényre, de még a kegyelem elvi lehetősége sem adatott meg annak az embernek, aki a maga részéről feltétlenül tisztelte az emberi életet; nagyon komolyan vette a „Ne ölj!” bibliai parancsolatát. Hallomásból úgy tudjuk, a *Hymnust* énekelve, azaz még abban a rendkívül nehéz helyzetben is nemzetünkre Isten áldását kérve ment a bitófa alá.

(Akár a történelmi igazságszolgáltatás jelének is tekinthetjük, hogy végül a szóban forgó párttitkárt is utolérte megérdemelt sorsa: gyilkosként élt, és gyilkosként halt meg. Mivel a rendszerváltás után félt a felelősségrevonástól, úgy hírlik, hogy előbb a feleségét lőtte agyon, majd önmagával is végzett.)

Hiszem és vallom, hogy az igazán nagy tettek sohasem hullhatnak ki a történelmi emlékezet rostáján. Brusznay tanár úr mártíromsága is ilyen. Emléke mindaddig közöttünk marad, amíg magyar szó hallatszik a Kárpát-medencében, illetve bárhol a nagyvilágban. Őrizzük mindannyian ezt az értékes emléket, akik személyesen ismerhettük őt, a kiváló tanárt, az önfeláldozásra is kész hazafit, a nagyszerű embert!